

INIȚIATIVA DE RIDICARE ANTIOTOMANĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1594)

La urcarea pe tron a lui Mihai Viteazul (toamna 1593), în întreg spațiul sud-est-european plutea în aer revolta antiotomană. Crearea acestei atmosfere a fost favorizată de războiul austro-turc care izbucnise în vara anului 1593 și de intensa propagandă desfășurată în acest spațiu de emisari papali și imperiali. Acum se răscoală sârbii; celelalte popoare balcanice sunt în fierbere; grecii sunt instigați la revoltă de propriul lor cler. Aron Tiranul, domnitorul Moldovei, încheie la 16 august 1594 un tratat de alianță defensivă cu împăratul habsburgic. Cu acesta din urmă se afla în tratative intense și principele Transilvaniei, Sigismund Bathory: veșnic nehotărât între fidelitate față de suzeranul otoman și rebeliune pancreștină, este în cele din urmă luat de valul evenimentelor¹.

Însuși Mihai Viteazul încheie la 5 noiembrie 1594 un tratat de vasalitate cu Sigismund Bathory². Demonstrația făcută de A. D. Xenopol privind geneza și rosturile acestui tratat ne îndreptățește să afirmăm că negocierile cu caracter antiotoman între cele două părți trebuie să fi avut loc în luna septembrie-octombrie. Informația oferită de A. D. Xenopol este unică în istoriografia românească (nu este amintită nici proveniența ei), tratatul nefiind pomenit nici de cronicile sau documentele contemporane. Existența lui se subînțelege din textul tratatului de la 20 mai 1595³. Faptul că izvoarele contemporane nu amintesc deloc acest tratat foarte important ne face să credem că el a avut un caracter secret. Acest lucru înseamnă că tratativele premergătoare și semnarea actului însuși au fost cunoscute dintre contemporani doar de sfetnicii apropiați lui Mihai Viteazul. Totuși se spune "cum totius illius regni ordinibus", dar acesta poate fi o formulă stereotipă, un clișeu al diplomatiei sfârșitului de secol XVI.

Având în vedere aceste lucruri, este posibil ca până la data de 5 noiembrie să nu fi fost încă convocată marea adunare a țării, care va decide împreună cu domnitorul ridicarea împotriva turcilor.

Procedura tradițională cerea domnitorilor Țărilor Române ca în fața unei mari decizii politice să convoace marea adunare a țării, compusă - pe lângă boieri din sfatul domnesc - din boieri de rang inferior, reprezentanți ai târgurilor, obștilor țărănești libere și armatei. O astfel de adunare a fost convocată de Mihai Viteazul în preajma insurecției de la 13 noiembrie 1594. În continuare vom încerca să stabilim data aproximativă la care a fost convocată "țara", ce fel de organ politic a fost de fapt consultat, cui îi aparține inițiativa antiotomană și ce decizii au fost luate în acel moment.

Data exactă a convocării adunării este imposibil de stabilit, putând-o fixa undeva între mijlocul lunii octombrie (căci faptul care a dat impuls antiotoman a fost "Raab Turcicae tyrannidi subiicitur"⁴, în 27 septembrie) și primele zile ale lunii următoare. Dacă am lua în considerare data de 5 noiembrie când, afirmă Xenopol, s-ar fi semnat tratatul cu Transilvania, atunci data adunării s-ar situa între 5-13 noiembrie. Deși data oferită de Xenopol este neverificată, logica istorică ne îndeamnă să credem că luarea unei decizii atât de grave n-a putut avea loc decât scurt timp înaintea izbucnirii insurecției, pentru a nu

¹ Ioan Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, ediție îngrijită de D. Mioc. Cuvânt înainte de Șt. Ștefănescu, Ed. Facla, Timișoara, 1976, p.70-105; Petre P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Fundația Regele Carol I, București, 1936, p.41-59; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, *Vitejii*, București, 1937, p.218-220; Ștefan Olteanu, *Les Pays Roumains a l'epoque de Michel le Brave (L'Union de 1600)*, Ed. Academiei, București, 1975, p.15-19; Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, secolele XVI-XVIII*, Ed. Academiei, București, 1983, p.182; vezi și Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția II, vol.I, Ed. Ministerului de Culte, București, 1928, p.214-215.

² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, vol.III, ediția IV, *De la moartea lui Petru Rareș până la Matei Basarab și Vasile Lupu. "Epoca lui Mihai Viteazul"*. Text stabilit de N. Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de N. Stoicescu. Glosar de Maria Simionescu. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.134.

³ "Michaeli Vaiuode, qui se nobis relictur Turcarum perfidia una cum totius illius regni ordinibus iureiurando astringens, iam pridem subdiderat", în *Mihai Viteazul în conștiința europeană. I. Documente externe*, Ed. Academiei, București, 1982, p.88,93.

⁴ Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walter*, în *Studii și materiale de istorie medie*, III, 1959, p.65.

se permite replica otomanilor.

Totuși, cum se explică faptul că în ziua insurecției trupele otomane, care staționau în țară și mai ales creditorii levantini au putut fi luați prin surprindere? Decizia insurecției a fost luată într-adevăr în cadrul unei adunări a țării, cum tinde să se accepte în istoriografia noastră, sau într-un cadru mai restrâns - sfatul domnesc?

În privința instituției care a fost consultată, *Letopisețul Cantacuzinesc* vorbește despre "toți boierii mari și mici din toată țara"⁵, iar Balthasar Walter (bazat pe cronica oficială a logofătului Teodosie Rudeanu) despre "boierii și oamenii cei mai de seamă a țării"⁶, exprimări care ne duc cu gândul la o mare adunare a țării.

Cui i-a aparținut inițiativa antiotomană, domnitorului sau adunării țării (boierilor)? A existat un consens în această privință? Cronica lui B. Walter afirmă că domnitorul a convocat adunarea țării "înfățișându-le fel de fel de planuri". Acolo s-a decis "într-un gând al tuturor" ridicarea împotriva turcilor⁷. Chiar *Letopisețul Cantacuzinesc* afirmă că domnitorul "își strânse toți boierii", cu care s-a consultat, hotărând împreună "să rădice sabie asupra vrăjmașilor"⁸. P. P. Panaitescu citise în letopiseț "se strânse toți boierii mari", la fel Gh. I. Brătianu, pe acesta construindu-și ei afirmația că inițiativa antiotomană cu ocazia adunării țării au avut-o boierii, pe care Mihai a fost nevoit să-i urmeze⁹.

Din cele prezentate aici s-ar putea trage concluzia că tensiunile dintre domnitor și boierii "tineri"¹⁰, manifestate cu ocazia modificării sfatului domnesc, nu s-au extins și-n privința pregătirii revoltei antiotomane.

Există însă un document papal (unicul document extern de acest fel) care exprimă contrariul: boierii munteni sunt foarte favorabili principelui ardelean, așa încât domnitorul va trebui să le urmeze voința, dacă nu vrea să-și pună în pericol tronul¹¹. Obiectivitatea documentului este îndoielnică, având în vedere originea sa papală și mai ales faptul că informațiile se bazează pe o scrisoare trimisă din Transilvania la Roma, reprezentând adică varianta ardeleană, prin care Sigismund Bathory dorea să acrediteze în Apus imaginea unui Mihai Viteazul slab și periculos pentru cauza creștină, căruia boierimea îi impune propriile idei politice. Acest document este doar analizat de I. Sârbu, care însă nu îl privește din prisma relațiilor domnie-boieri, ci a celor transilvano-muntene¹².

Decizia instituției consultate de domnitor a fost foarte clară: răscoală antiotomană. Conform letopisețului (de fapt cronica boierească a Buzeștilor) s-a decis că "numai cu bărbăția, să ridice sabie asupra vrăjmașilor". În schimb, cronica lui B. Walter (bazându-se pe cronica oficială) vorbește despre hotărârea "ca mai bine să se încheie o alianță cu principii creștini, decât să se poarte mai departe jugul cel nesuferit al tiranului"¹³, făcându-se referire clară la alianța cu Republica Creștină contra suzeranului

⁵ *Istoria Țării Românești. 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ediție critică întocmită de C. Giurescu și D. Simonescu, Ed. Academiei, București, 1960, p.55.

⁶ D. Simonescu, *op.cit.*, p.65.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Istoria Țării Românești*, p.55.

⁹ Gh. I. Brătianu, *Sfatul Domnesc și Adunarea Stărilor în Principatele Române*, Evry, Compagnie d'Impression, 1977, p.107. Vezi și N. Iorga, *Cronicile muntene*, extras din *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria II, XXI, p.313.

¹⁰ Acceptăm expresia de "boierime tânără", lansată în anii '30 de N. Iorga și P. P. Panaitescu, deși ea a fost amendată de istoriografia mai recentă. Termenul este menit să diferențieze noua boierime, dinamică, din preajma lui Mihai Viteazul de boierimea veche, tradițională, conservatoare ("bătrâni").

¹¹ "... che li sudditi suoi (ai lui Mihai, n.a.) si mostravano cosi affectionati al Transilvano, et cosi pronti ad aiutare la causa de S.A. intrapresa, che pareva fosse per esser astretto esso Vallacco ad adherire in ogni modo alla volonta de suoi, o a correre pericoli maggiori...", în instrucțiunile papale către episcopul de Cervia, Roma, 3 octombrie 1594, în Hurmuzaki, III 2, p.395.

¹² I. Sârbu, *op.cit.*, p.96.

¹³ D. Simonescu, *op.cit.*, p.65.

otoman.

Se observă astfel că, indiferent de instituția care a fost consultată, în preajma izbucnirii revoltei de la 13 noiembrie 1594 a existat o unitate de opinii politice între domnitor și boierime, opinii care au permis izbucnirea în bune condiții și desfășurarea plină de succes a revoltei antiotomane și alinierea Țării Românești la frontul antiturcesc al Ligii Creștine.

RADU MÂRZA
Universitatea "Babeș-Bolyai"
Cluj

DIE INITIATIVE DES AUFSTANDES GEGEN DIE TÜRKEN IN DER WALACHEI (1594)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser der Mitteilung erforscht mit Hilfe der rumänischen Geschichtsschreibung (A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Sârbu, P. P. Panaitescu, Gh. I. Brătianu u. a.) den inneren politischen Kontext der Walachei im Jahre 1594, als Michael der Tapfere Fürst des Landes gewesen war. Er soll "den Autor" der Initiative für den Aufstand gegen die Türken (am 13. November 1594) auffindig machen.

Man sagt, daß eine Einheit der politischen Meinung zwischen Fürst und Bojarentum bestanden hätte. Eigentlich war das der Grund des Erfolges im Aufstand gegen die Türken (am 13. November 1594). Dieser Zustand hat der Walachei die Möglichkeit gegeben, sich am Kampf der christlichen Liga gegen die Türken zu beteiligen.